

*Голод А.П.,
к.геогр.н., доцент,
докторант кафедри менеджменту,
Черкаський державний технологічний університет*

ІННОВАЦІЙНІ ФАКТОРИ БЕЗПЕКИ РЕГІОНАЛЬНИХ ТУРИСТИЧНИХ СИСТЕМ

Анотація. У статті обґрунтовано авторський підхід до аналізу факторів безпеки туризму та охарактеризовано сутність і структуру інноваційних факторів безпеки регіональних туристичних систем. Розроблено модель концепції факторів безпеки регіональної туристичної системи. Охарактеризовано чотири основні напрями впливу інноваційних факторів безпеки туризму на регіональному рівні. Обґрунтовано необхідність аналізу впливу інноваційних факторів на процеси гарантування безпеки регіональних туристичних систем України.

Ключові слова: інноваційні фактори, безпека туризму, регіональна туристична система, загрози, виклики, регулятори, концепція.

Постановка проблеми. Інноваційний розвиток у сучасних умовах охоплює щоразу нові види економічної діяльності, а сутність інновацій розширюється від технологічних нововведень до нових ідей та пропозицій, що мають на меті кардинальне покращання якості життя населення. Підвищення якості товарів і послуг на сучасному етапі неодмінно означає гарантування їх максимальної безпечності для споживача. Зрозуміло, що у випадку нових для певного ринку товарів і послуг питання безпеки постає особливо гостро.

У той же час інноваційна активність із точки зору підприємницької діяльності є надзвичайно ризикованою, а отже, також потребує зважених на науково обґрунтованих підходів до її планування та регулювання. Очевидно, що особливо помітними в Україні проблеми інноваційного розвитку є у відносно нових і перспективних видах економічної діяльності, зокрема у сфері послуг, до яких належить і туризм. Аналіз факторів, у тому числі інноваційних, та передумов, на нашу думку, має бути першочерговим завданням досліджень безпеки туризму і на регіональному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню факторів різних складових безпеки держави та її регіонів присвячено праці багатьох українських та зарубіжних науковців. У той же час проблематика безпеки туризму в цьому контексті висвітлена недостатньо. Зокрема, окремі аспекти концепції факторів безпеки туризму розглянуті в роботах таких зарубіжних учених, як К. Зімані та І. Коварі [1], Й. Мансфелд та А. Пізам [2], С. Мічурін [3] та ін. Українські науковці, що досліджують широке коло питань, пов'язаних із безпекою туризму (А. Бобкова [4], Н. Корж та О. Заноско [5] та ін.), також надають певну увагу проблематиці факторів гарантування безпеки туризму на різних ієрархічних рівнях. Автори наголошують на важливості дослідження чинників безпеки туризму на різних територіальних рівнях, пропонують нові підходи до їх класифікації та аналізу.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас як в українській, так і в зарубіжній науці

бракує узагальненого комплексного підходу до трактування та структуризації факторів безпеки туризму на регіональному рівні. Поряд із цим у контексті актуалізації проблем інноваційного розвитку, зокрема туристичного комплексу держави, окремої уваги потребує обґрунтування сутності, структури та механізмів впливу інноваційних факторів безпеки туризму.

Мета статті полягає в удосконаленні підходів до розробки концепції факторів безпеки туризму та обґрунтуванні сутності та структури інноваційних факторів безпеки регіональних туристичних систем.

Виклад основного матеріалу дослідження. З урахуванням сучасних наукових підходів, ми трактуємо безпеку туризму в регіоні як стан функціонування регіональної туристичної системи (РТС) у визначений період часу, що характеризується відсутністю загроз і таким поєднанням туристичних ресурсів та інфраструктури, яке дозволяє забезпечити стабільний розвиток конкретної РТС у майбутньому. Основними складовими безпеки туризму, на нашу думку, є безпека туристичного бізнесу, безпека туристичних об'єктів та безпека в туризмі (безпека туристів) [6, с. 22].

Гарантування безпеки туризму в регіоні, безумовно, вимагає розробки науково обґрунтованих механізмів, що базуватимуться на аналізі передумов та факторів безпеки регіональних туристичних систем.

У вітчизняній економічній науці сформувалися два основні трактування концепції факторів. По-перше, у низці наукових праць традиційно розглядаються фактори виробництва та його розміщення. По-друге, набуває поширення загальний підхід до розуміння факторів економічних процесів та явищ. Для широкого розуміння факторів як причин, рушійних сил або регуляторів досліджуваних процесів вважаємо за доцільне дотримуватися в процесі наукового аналізу проблем безпеки туризму в регіоні.

Водночас зазначений широкий підхід також не має однозначного трактування. Зокрема, розглядаються фактори зовнішнього та внутрішнього середовища; глобальні, національні, регіональні та локальні; прямого та опосередкованого впливу тощо. Незважаючи на наявність певного доробку щодо класифікації факторів, у вітчизняній економічній науці досі не вироблено єдиного підходу стосовно структуризації чинників безпеки туризму.

Загалом, традиційною в регіональній економіці є класифікація факторів за змістом. За цією ознакою виділяють історичні, демографічні, економічні, соціальні та інші фактори. Проте класифікацію факторів безпеки туризму можна здійснювати і за багатьма іншими ознаками. Для цього доцільно взяти за основу класичну схему [7, с. 65–66], що передбачає диференціацію факторів за ступенем впливу (головні та другорядні); за внутрішнім змістом (кількісні та якісні); за тривалістю дії (довготривалі і ситуативні); за ступенем деталізації (прості і

складні); за територіальним охопленням (загальнодержавні, регіональні і локальні, або зовнішні та внутрішні); за характером дії (об'єктивні та суб'єктивні); за якісними характеристиками (сприятливі, нейтральні чи несприятливі); за інтенсивністю впливу тощо [8]. На нашу думку, ключовими ознаками для класифікації факторів безпеки туризму в регіоні мають бути їх зміст та територіальне охоплення.

Обґрунтовуючи концепцію факторів у дослідженнях безпеки різних економічних процесів або систем варто також визначити співвідношення між категоріями фактора, загрози, виклику і регулятора.

У науковій літературі поняття загрози в цілому та загроз економічній безпеці зокрема часто сприймається як даність без необхідності її окремого теоретичного обґрунтування. Переважає механічне перелічування або ранжування загроз економічній безпеці для певної держави в конкретних умовах. У контексті нашого дослідження загрози можуть трактуватися як деструктивні з точки зору гарантування безпеки туризму в регіоні явища і процеси різного генезису. На відміну від загроз виклики безпеці туризму в регіоні мають опосередкований вплив і вимагають не протидії, а реагування з боку суб'єктів туристичної діяльності.

Г. Комарницька (2014 р.) трактує регулятори як засоби, інструменти й ознаки зовнішнього середовища, котрі можуть бути використані для цілеспрямованої модифікації напрямів та інтенсивності перебігу певних процесів [9, с. 7].

Погоджуючись загалом із запропонованим визначенням, вважаємо недоцільним віднесення до категорії регуляторів ознак зовнішнього середовища, які, на наше переконання, за функціональним змістом не є активними, а отже, не можуть бути суб'єктами цілеспрямованого впливу.

У традиційному для регіональної економіки підході рушійні сили економічних явищ та процесів, що діють на актуальному етапі їх перебігу і можуть бути змінені шляхом реалізації цілеспрямованих заходів, вважаються факторами. При цьому зга-

дані цілеспрямовані заходи можна назвати саме регуляторами. У той же час усі інші рушійні сили, що виникли чи впливали на економічні суб'єкти в минулому і не піддаються цілеспрямованій модифікації на актуальному етапі, вважаються передумовами економічних явищ та процесів. Слід відзначити, що описаний підхід дещо застарілий і не відображає сучасних тенденцій як економічного розвитку держав та регіонів, так і економічної науки. На нашу думку, центральною в концепції факторів безпеки туризму в регіоні має бути її прикладна складова. Отже, виходячи з нашого розуміння безпеки туризму до цієї складової належать протистояння загрозам, реагування на виклики та регулювання процесів функціонування регіональної туристичної системи. Співвідношення між зазначеними складовими зображено на схемі (рис. 1).

Ставлячи в центр схеми саме об'єкт регулювання, ми визнаємо, що концепція факторів не може бути центральною в дослідженнях безпеки туризму в регіоні. Однак, безумовно, аналіз закономірностей впливу факторів та вивчення їх структури дозволить оптимізувати шляхи гарантування безпеки туризму на регіональному рівні. Адже у широкому розумінні запропонована концепція факторів поєднує в собі категорії «загрози», «виклики» та «регулятори» безпеки туризму, тобто стосується всіх механізмів, що можуть дозволити цілеспрямовану модифікацію окремих параметрів розвитку регіональних туристичних систем.

Варто також наголосити, що на відміну від поширених підходів [4] ми розглядаємо фактори безпеки туризму переважно у «позитивному» сенсі, а не лише як загрози безпеці (фактори небезпеки). Як виклики, так і регулятори, які є невід'ємними складовими концепції факторів безпеки туризму, мають насамперед конструктивну роль.

Під *інноваційними факторами* ми розуміємо суттєві взаємозв'язки між різними аспектами інноваційної діяльності та процесами гарантування безпеки певної туристичної системи. На регіональному рівні конкретним об'єктом впливу інноваційних факторів є регіональна туристична система – сукупність взаємозв'язаних суб'єктів туристичної діяльності, туристичних підприємств, органів управління, закладів освіти та науки та інших організацій, що мають відношення до розвитку туризму на регіональному рівні, об'єктів інфраструктури, а також споживачів туристичних послуг.

Окремо хочемо наголосити на виділенні в ролі об'єкта впливу факторів безпеки туризму саме регіональної туристичної системи, а не туристичної галузі, комплексу чи індустрії регіону. Можемо погодитися з думкою деяких авторів про недоцільність вживання терміну «туристична галузь» для означення сукупності підприємств, що забезпечують функціонування туристичної діяльності в державі чи регіоні [10]. Найвідповіднішим буде, на нашу думку, у цьому випадку термін «туристичний комплекс». Проте цей термін доцільніше вживати на рівні держави загалом, а в регіонах, оскільки термін «комплекс» переважно трактується саме як складна система, розглядаючи регіональні туристичні системи, сукупність яких формує туристичний комплекс держави.

Аналіз інноваційних факторів безпеки туризму саме в контексті функціонування регіональних туристичних систем дозволяє в перспективі успішно застосовувати методи моделювання. Адже з точки зору системного підходу регіональна туристична система є складовою регіональної суспільної системи і взаємодіє з іншими її підсистемами, у тому числі інноваційною. Як зазначалося вище, саме така взаємодія, точніше її напрямки, і можуть вважатися інноваційними факторами.

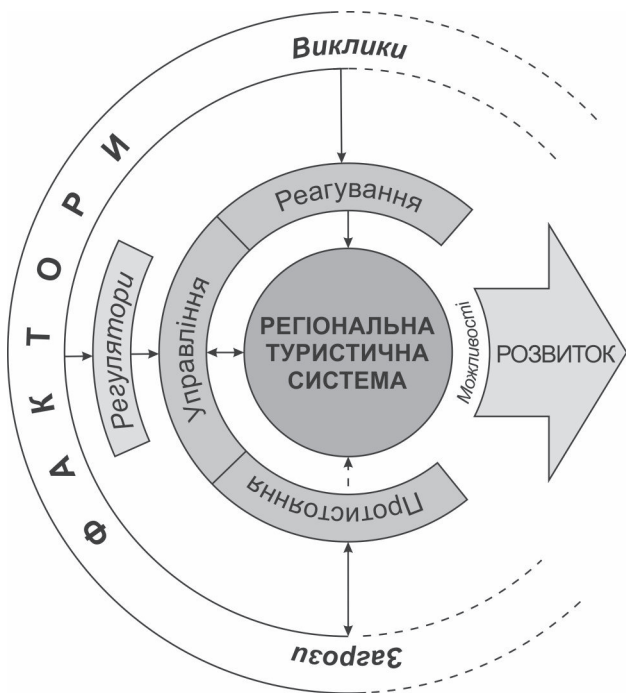

Рис. 1. Модель концепції факторів безпеки регіональної туристичної системи

Інноваційні фактори, у нашому розумінні, є поліструктурними та не мають чіткої галузевої чи територіальної локалізації. З огляду на це, дослідження їхнього впливу на безпеку туризму є досить складним завданням. Водночас з урахуванням постійного зростання ролі інноваційного розвитку в економічному зростанні держав та регіонів саме вплив інноваційних факторів стає визначальним і в контексті функціонування регіональних туристичних систем.

Безпека туризму як стан максимальної захищеності туристичної системи регіону від актуальних загроз, можливість для сталого розвитку туризму в регіоні, а також як основна властивість сучасних туристичних послуг перебуває в тісній залежності з розвитком інноваційної сфери, а отже, постійно зазнає впливу інноваційних факторів. Як показує світовий досвід, безпека туристичних подорожей стає щоразу актуальнішою проблемою, розв'язанню якої присвячено багато технологічних розробок, що покликані підвищити якість туристичного обслуговування та подолати бар'єри, що стримують туристів від замовлення туристичного продукту.

Інноваційні фактори чинять вплив на регіональну туристичну систему в чотирьох напрямках.

1. *Інноваційний розвиток регіону* як процес функціонування регіональної підсистеми національної інноваційної системи зумовлює мультиплікативний ефект, впливаючи як на рівень життя населення (відповідно, і на попит на туристичні послуги), так і на загальний рівень економічного розвитку регіону, виражений у показниках валового регіонального продукту. Формування сприятливого інноваційного середовища в регіоні, без сумніву, позитивно впливає на розвиток суб'єктів туристичної діяльності, зокрема в контексті підвищення якості та безпечності туристичних послуг. З огляду на те, що безпечність туристичних послуг дуже часто пов'язана з їх інноваційністю, власне, інноваційна активність туристичних підприємств у сучасних умовах найчастіше пов'язана з підвищенням рівня безпеки відповідного турпродукту. Врешті, інноваційний розвиток регіону чинить також опосередкований вплив на безпеку туристичних дестинацій, підвищуючи регіональну конкурентоспроможність, у тому числі міжнародну.

2. Безпосередньо пов'язане з інноваційним розвитком регіону *формування сучасної інноваційної інфраструктури*. Цей процес можна вважати просторовим виміром інноваційного розвитку, адже інноваційна інфраструктура, зокрема її найбільш концентровані елементи, формує центри (полюси) зростання підприємницької активності та розміщення наукомістких технологій. На базі таких центрів розбудовується й опорний каркас регіональних туристичних систем, зокрема шляхом удосконалення туристичної та транспортної інфраструктури.

Оскільки безпечність туристичних послуг часто напряму залежить від матеріально-технічної бази місця відпочинку, перспективи формування туристичних кластерів як функціональних об'єднань різних суб'єктів туристичної діяльності на основі популярних туристичних дестинацій є також одним зі шляхів підвищення рівня безпеки туризму в конкретній регіональній туристичній системі.

3. *Розробка і впровадження інновацій на туристичних підприємствах* чинить двоякий вплив на рівень безпеки регіональних туристичних систем. З одного боку, інноваційна активність туристичних підприємств сприяє підвищенню їх конкурентоспроможності як на регіональному, так і національному та міжнародному ринках, а з іншого – велика частка

інноваційного турпродукту на конкретному туристичному підприємстві зумовлює суттєве підвищення ризиків підприємницької діяльності. Водночас у сучасних умовах вплив інноваційної активності на безпеку туристичного бізнесу є скоріше позитивним. У вітчизняних умовах інноваційна активність туристичних підприємств практично не обліковується, у той же час інновації в цій сфері, безумовно, продукуються. Умовно їх можна поділити на дві категорії – інновації технологічні та туроперативні. Технологічні інновації часто є новими лише для конкретного туристичного підприємства, а на ринку загалом мають уже певне поширення, туроперативні переважно розробляються та впроваджуються на окремих туристичних підприємствах і сприяють диференціації пропозиції туристичних послуг на регіональному ринку.

4. *Використання інноваційних технологій* як засобів та методів, що супроводжують різні етапи провадження інновацій, у туристичній сфері регіонів України є достатньо новим явищем. Консалтинг, інжиніринг, трансфер, тренінг, коучинг та інші інноваційні технології рідко використовуються на регіональному туристичному ринку. Варто зауважити, що така ситуація пов'язана з незначною часткою великих туристичних підприємств, що мають представництва в усіх регіонах держави і достатньо розвинену корпоративну культуру. Водночас згадані інноваційні технології, відповідно до обґрунтованої концепції факторів, належать скоріше до категорії регуляторів, адже можуть використовуватися для цілеспрямованої модифікації властивостей регіональної туристичної системи, зокрема в контексті її безпеки.

Підсумовуючи, зазначимо, що комплекс інноваційних факторів зумовлює формування конкурентоспроможності конкретної регіональної туристичної системи, а отже, її місця в туристичному комплексі держави та на міжнародному туристичному ринку. З іншого боку, інноваційний розвиток формує загалом сприятливе соціально-економічне середовище функціонування туристичних підприємств, а також сприяє вдосконаленню транспортної та інших інфраструктур. Варто також зауважити, що більшість регіональних туристичних ринків України мають високий інноваційний потенціал, насамперед щодо продукування туроперативних інновацій для внутрішнього туризму. На прикладі Карпатського регіону в останні десятиліття сформувалася ціла інноваційна напрямки розвитку туризму, зокрема екстремального, пригодницького, етнічного тощо. Зрозуміло, що нові напрями туризму, відповідно до сучасних вимог, повинні розроблятися з урахуванням максимальної безпечності для туристів, дестинацій та місцевих спільнот.

Окремо варто зупинитися на співвідношенні категорій якості та безпечності туристичних послуг, які часто вживаються в поєднанні. Оскільки сама туристична послуга є комплексною і включає у себе низку складових, пов'язаних із розміщенням, харчуванням, анімацією, екскурсіями, транспортними перевезеннями та іншими складовими турпродукту, якість туристичної послуги часто розглядають як сумарну якість усіх цих складових. Однак такий підхід із точки зору гарантування безпеки туризму, на нашу думку, не зовсім правильний, оскільки, зважаючи на комплексність туристичної послуги, низька якість або небезпечність однієї зі складових може негативно позначитися на якості (безпечності) усіх інших компонентів туру і, таким чином, нівелювати позитивні враження від подорожі загалом. З огляду на це, більш доцільним, на нашу думку, є трактування загальної

якості (безпечності) туристичної послуги як добутку якості її окремих складових. Власне, забезпечення стабільно високої якості всіх компонентів туристичної послуги і має бути основною метою функціонування системи управління якістю туристичного підприємства, а також одним із завдань розвитку відповідної регіональної туристичної системи.

Висновки. Інноваційні фактори зумовлюють зростання ефективності заходів щодо гарантування безпеки туризму на регіональному рівні. Основним механізмом такого впливу є впровадження інновацій та інноваційних технологій у процеси розробки та реалізації турпродукту, обслуговування туристів, що мають на меті суттєве підвищення якості туристичних послуг, зокрема гарантування безпеки усіх суб'єктів туристичної діяльності та дестинацій.

Інноваційна складова гарантування безпеки туризму виявляється найбільше в процесі активізації розвитку міжнародного туризму, який не лише сприяє зростанню конкуренції на регіональних туристичних ринках, а й підвищує вимоги туристів, що мають досвід відпочинку за кордоном, до якості та безпечності різних складових туристичних послуг.

Аналіз впливу інноваційних факторів на безпеку туризму в державі та її регіонах є перспективним напрямком наукових пошуків, оскільки саме сучасні особливості інноваційного розвитку туристичної діяльності формують тенденції майбутніх трансформацій у відповідному секторі економіки та дозволяють здійснювати середньо- та довгострокове прогнозування.

Література:

1. Kovari I. Safety and Security in the Age of Global Tourism / I. Kovari, K. Zimanyi // *Applied Studies in Agribusiness and Commerce*. – 2011. – № 3-4. – Vol. 5. – P. 59–61.
2. Mansfeld Y. Tourism, Security and Safety. From Theory to Practice / Y. Mansfeld, A. Pizam. – Routledge, 2005. – 376 p.
3. Мичурин С.Б. Безопасность в туризме: методологический и пространственный аспекты : автореф. дис. ... канд. геогр. наук / С.Б. Мичурин ; Перм. гос. нац. исслед. ун-т. – Пермь, 2012. – 22 с.
4. Бобкова А.Г. Безопасность туризма / А.Г. Бобкова, С.А. Кучерявых, Е.Л. Писаревский. – М. : Федеральное агентство по туризму, 2014. – 272 с.
5. Корж Н.В. Формування системи економічної безпеки індустрії туризму як складової стійкого розвитку туризму в Україні / Н.В. Корж, О.В. Заноско // *Економіка. Управління. Інновації*. – 2011. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/e-journals/eui/2011_2/11knvtvy.pdf.
6. Голод А.П. Фактори безпеки туризму в регіоні: сутність та струк-

тура / А.П. Голод // *Evropský časopis ekonomiky a managementu*. – 2016. – Vol. 1. – Issue 1. – P. 21–25.

7. Яцків М.І. Теорія економічного аналізу / М.І. Яцків. – Львів : Світ, 1993. – 200 с.
8. Голод А.П. Політична поведінка населення регіону / А.П. Голод. – Ужгород, 2012. – 212 с.
9. Комарницька Г.О. Регулювання урбанізаційних процесів в регіоні : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.00.05 / Г.О. Комарницька ; Черкас. держ. технол. ун-т. – Черкаси, 2014. – 20 с.
10. Вуйцик О.І. Рекреаційно-туристичний комплекс: питання термінології / О.І. Вуйцик // *Вісник соціально-економічних досліджень*. – 2012. – Вип. 3(46). – Ч. 2. – С. 39–44.

Голод А.П. Инновационные факторы безопасности региональных туристических систем

Аннотация. В статье обоснован авторский подход к анализу факторов безопасности туризма и охарактеризованы сущность и структура инновационных факторов безопасности региональных туристических систем. Разработана модель концепции факторов безопасности региональной туристической системы. Охарактеризованы четыре основных направления влияния инновационных факторов безопасности туризма на региональном уровне. Обоснована необходимость анализа влияния инновационных факторов на процессы гарантирования безопасности региональных туристических систем Украины.

Ключевые слова: инновационные факторы, безопасность туризма, региональная туристическая система, угрозы, вызовы, регуляторы, концепция.

Holod A.P. Innovative factors of safety and security of regional tourist systems

Summary. The author's approach to the analysis of safety factors and tourism security is substantiated, and nature and structure of innovative factors safety and regional tourism systems security are characterized in the article. The model of safety and security factors concept of regional tourism system is developed. Four main directions of innovative factors safety influence and security of tourism on a regional level are characterized. Necessity to analyze the impact of innovative factors on ensuring safety and security processes of regional tourism systems of Ukraine is grounded.

Keywords: innovative factors, safety and security of tourism, regional tourism system, threats, challenges, regulators, concept.